

Kurtuluş Savaşında Kemalistlerin Malatya'daki Faaliyetleri

Activities of Kemalists in Malatya in the War of Independence

Celal PEKDOĞAN*

Öz

Milli Mücadelede, Mamure't-ül Aziz Vilayeti'ne bağlı bir mutasarrıflık olan Malatya, Merkez Kaza, Hısn-ı Mansur (Adıyaman), Behisni (Besni), Kâhta ve Akçadağ kazalarından müteşekkildir. Mondros Mütarekesinde alınan kararlara, 1919 Şubat sonlarında büyük tepki gösteren Malatya halkı, Erzurum Kongresine 23 Temmuz 1919 katılmak üzere, Malatya'dan gidecek şahısları belirlemiştir. Malatya'da Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, İngiliz Binbaşı Noel'in 3 Eylül 1919'da Malatya'ya gelmesiyle oluşmaya başlamış, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin düzenlenmesi ile ilgili alınan kararlar doğrultusunda çalışmalarını sürdürmüştür. Milli Mücadele'de düşman işgali görmeyen Malatya'da, yurdun işgal edilmesini protesto eden halk, gönüllülerden oluşturdukları kuvvetlerle Aytâb'ın, Maraş'ın ve Urfa'nın yardımına koşmuşlardır. Heyet-i Temsiliye ile yazışmalar yaptığını tesbit ettiğimiz Malatya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, halkı örgütleyerek Milli Mücadele etrafında tek vücut olmaya başlamıştır. 11 Mayıs 1920'de Malatya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin para yardımının yüzelli bin kuruş olduğu görülmektedir. Malatya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti eliyle toplanan aynı ve nakdî yardımlarda hem Ankara'da bulunan Heyet-i Temsiliye'ye hem de Maraş ve Urfa illerindeki Müdafaa-i Hukuk Heyet-i Merkeziyelerine gönderilmiştir. Malatya, Elazığ ve Dersim (Tunceli)'de çok canlı bir biçimde ortaya çıkan aşiretlerin millî faaliyetleri, emperyalist devletlerin etnik ayrılıkçılığa ilişkin planlarını etkisiz hale getirmiştir. Ayrıca, bütün dünya, Anadolu'daki Milli Mücadele'nin varlığını ve gereğini kabul etmek zorunda kalmış, Malatya ve mülhakatı, yeni Türk Devleti'nin kurulması çalışmalarına katılmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Kemalist, Arga, Malatya.

Abstract

During the national struggle, Malatya, a small residential region of Mamure't-ül Aziz province, included the city centre, Hısn-ı Mansur (Adıyaman), Behisni (Besni), Kahta and Akçadağ district provinces. Civilians of Malatya, severely reacting against the decisions reached at the Armistice of Mudros, during the late 1919 February, determined the which people would attend the Erzurum Congress to be held 23 July 1919. The Society to Defend the Rights of Malatya, on British Colonel Noel's arrival in Malatya on 3rd September 1919, started to come to life and in due course of the reorganization decisions of the Society for the Defense of the Rights of Anatolia and Rumeli paved its course of life. During the national struggle years, Malatya, unoccupied by enemies and its civilians, protesting the occupation of the homeland, Anatolia, sent armed forces composed of volunteers to Aytâb, Maraş and Urfa to help their brothers in their national fight. The Society to Defend the Rights of Malatya, which was found out that it had started correspondence with the Representative Committee organizing the civilians, began to act like a united body around the national struggle of the country. It has been observed that, on 11th May 1920, The Society to Defend the Rights of Malatya had donated 150.000 kuruş by that date. The Society to Defend the Rights of Malatya, organizing in cash and in kind help, sent them both to the Representative Committee, found in Ankara and the Societies to Defend the Rights, found in Urfa and Maraş.

Key Words: Kemalists, Arga, Malatya.

Giriş

Ticarî ve askerî yolların birleştiği önemli bir kavşak noktası olan Malatya, asıl önemini, Hitit İmparatorluğu yıkıldıktan sonra kazanmıştır. Malatya'nın Geç Hitit şehir devletlerinden biri olduğu, hem Asur ve Urartu devletlerine ait çivi yazılı belgelerde, hem de yapılan kazılarda bulunan çeşitli Hitit Hieroglif yazılı kitabe ve kabartmalarda görülmüştür. (Kınal, 1987, s. 241). M.Ö. XII. Yüzyıl başlarına değin Hitit İmparatorluğu'nun toprakları içinde kalan Melitene (Malatya), Hitit şehir devletlerinden "Meliddu Beyliği"nin başkenti olmuştur.

Memluklular'ın bir uc kalesi olarak bilinen kent, 1401'e kadar Akkoyunlular, Memluklular, Osmanlılar arasında bir çok defa el değiştirmiş, 1516 yılında Osmanlı idaresine geçmiştir.

Selçuklular döneminde "idâri birim" olarak geçen Malatya, Dâr ür-rifa üstünlük şehri unvanı ile anılmaktadır. (Baykara, 1988, s. 57). Yavuz Sultan Selim, 1520'lerde, Asya'daki

* Dr. Öğr. Üyesi, Gaziantep Üniversitesi, Fen edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, pekdogan@gantep.edu.tr

topraklarını bir "vilayet"/beğlerbeğlik olarak ülkeye katmıştır. Bu meyanda oluşturulan "Vilayet-i Arab"'ın bir sancağı olarak kayıtlara geçen Malatya, Kanunî Sultan Süleyman devrinin başlarında, Şam Beğlerbeğliği'ne dahil edilmiştir. 1527'lerde kuzeydeki Divriği ve Gerger sancakları ile birlikte Malatya sancağı da "Hadis Rum Vilâyeti" ne geçmiştir. (Baykara, 1988, s. 89).

XVII. Yüzyılda "Sancak" esasına dayanan Osmanlı idaresinden, artık "Eyalet" esaslı idareye geçiş tamamlanmış gibidir. 1777-1787'de Eyalet-i Rakka'ya bağlı olan (BOA, MMD, No: 9.590) Malatya, 1831'deki idârî bölünmede, Maraş Merkez Sancağı, Samsat ve Gerger Sancakları içinde yer almış, 1847'deki idârî bölünmede, bu defa Harburut (Harput) Eyaleti'ne bağlanmıştır.

8.XI.1864'de yeni çıkan İdâre-i Vilayet Kanunu (Baykara, 1988, s. 130) çerçevesinde yapılan 1867 ıslahına göre, Malatya, Diyarbekir Vilayeti'ne bağlı bir sancaktır. (Baykara, 1988, s. 135).

Kurtuluş Savaşında Malatya

Milli Mücadele'nin başlangıcında, Mamure't-ül Aziz Vilayeti'ne bağlı bir Sancak/Liva/Mutasarrıflık olan Malatya, Merkez Kaza, Hısn Mansur (Adıyaman), Behisni (Besni), Kâhta ve Akçadağ'dan oluşmaktadır.

31.05.1920 tarihinde müstakil liva haline getirilen Malatya (BCA, 030. 18. 1-1.2. 4; TBMMZC, Devre 1, cilt 2, s. 141) 1922 yılında da Mamuret'ül-Aziz Vilayeti'nden alınarak bağımsız bir il haline getirilmiştir.

Dönemi etkileyen temel faktörler arasında, Morgenthau'nun, 1913 Şubat'ında Amerika Dışişlerine gönderdiği rapor, önem arz etmektedir. Sözkonusu raporda, Türkiye'ye yapılacak "maddi ve manevi yardım"ın Türkiye'nin en değerli tabiat kaynaklarının ipotek altına alınması ve bu kaynakların milletlerarası bir denetime bağlanmasıyla sonuçlanacağı, mayısta çektiği bir telgrafta da büyük devletlerin ileri sürdükleri maddî ve manevî yardımlardan ne gibi çıkarlar beklediklerini net bir şekilde ortaya koymuştur. Bu rapor bağlamında değerlendirildiğinde, İngiltere, Osmanlı Devleti'ne daha fazla borç para vererek, karşılığında Osmanlı-İran sınırı için bir anlaşma ile aşağı Mezopotamya'da daha etkili olmak; Almanya, öncesine göre daha hafif şartlarla daha fazla demiryolu ayrıcalığı ve kendi çalışmaları üzerinde anlaşmaya varmak; Fransa, Suriye'deki çıkarları etrafında daha geniş ayrıcalıklar elde etmek istemişlerdir. (Evans, 1965, s. 23-24).

19. yüzyıldan başlamak üzere, 20. Yüzyıla doğru, duruma göre değişken bir şekilde süren, Osmanlı topraklarını paylaşma faaliyetleri hem hızlanır hem de çok çeşitli gizli paylaşma antlaşmalarına konu olur. İki olay, bazı gizli antlaşmaların yapılmasına neden olmuştur. (Howard, 1931, s. 182). Bunlardan birisi, Fransa ve İngiltere'nin 1915 Şubat'ında Türk Boğazlarına karşı saldırısı ve birkaç hafta sonra da, İtalya'nın İtilâf Devletleri yanında savaşa katılmasıdır. (Evans, 1965, s. 109).

İngiltere ve Fransa'ya (Kedourie, 1956, s.31) göre, bir Rus uydusu olmasından korkulan Osmanlı Devleti, İtilâf Devletleri arasında paylaşılmalıydı. 1915'in ikinci yarısı ile 1916'nın ilk yarısında, bu konuda yapılan üçlü görüşmeler sonunda, Rusya, Türkiye'nin doğusunda geniş bölgelerle İstanbul ve Boğazlar'ı elde ediyor; Mayıs 1916'da imzalanan Sykes-Picot-Sazanov antlaşmasına göre, Suriye bölgesi ile Musul, Ayntâb, Urfa ve Maraş Fransızlara bırakılmıştır. (Evans, 1965, s. 110; Esmer, 1944, s. 497 ; Olcay, 1981, s. LVIII).

Brest-Litovsk barışı ile Doğudaki topraklarını istiladan kurtaran (Gaillard, 1920, s. 287) Osmanlı Devleti, 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesini imzalamıştır. (Jaeschke, 1989, s. 1; Bayar, C.1., 1965, s. 83-86; Türkgeldi, 1948, s.69; Bıyıklıoğlu, 1962, s. 27). 1918-1920 yılları

arasında Kuzey Irak'ta İngiliz yönetimini kurma görevi olan İngiliz Siyasi Subayı William Rupert Hay, Mütareke öncesi durumu,

1918 Ekim ayı boyunca, biri Dicle boyunca Musul'a, diğeri Kifri yolu ile Kerkük'e doğru iki İngiliz askerî kolu kuzey Mezopotamya'ya doğru ilerliyordu. İkinci şehir 27 Ekim'de düştü: ayın sonunda birliklerimiz Küçük Zab'da Altun Köprü'ye ulaştı. Müttefiklerin Türklerle ateşkes yaptığına dair haberler geldiğinde, Musul askerî kolu, amacına ulaşmaya birkaç mil uzaktaydı (Hay, 1921, s. 110)

şeklinde kaydetmiştir ki, Osmanlı devletinin içinde bulunduğu durumu göstermesi bakımından kayda değerdir.

Mütareke görüşmesinden sonra yurda dönen heyetin içinde yer alan Rauf Bey, *Yeni Gün* gazetesine verdiği mülakatta,

Mütarekeyi akde memuren İstanbul'dan hareket eder iken bugünkü gibi fütuhât ve sevinç ile avdet edeceğimi tasvir etmiyordum. İngiliz Mütareke murahaslarının bize karşı gösterdikleri hüsn-ü kabul ümidin fevkinde olmuştur. Müzakeratımız gayet samimi ve son derece açık bir lisanla cereyan etmiş ve sū-i tefehhümü mucib olacak hiçbir hal ve harekete meydan verilmemiştir. Akd eylediğimiz Mütareke neticesinde devletimizin istiklali, saltanatımızın hukuku tamamıyla kurtarılmıştır. Bu Mütareke galib ile mağlub arasında müteakkid bir mütareke değil, belki hal-i harbden çıkmak isteyen mütevezzin iki kuvvet beyninde akd olunabilecek bir tatil-i muhasamat mahiyetindedir.... (*Yeni Gün*, 2 Kasım 1918)

beyanında bulunmuştur.

Osmanlı Devleti Mondros Mütarekesiyle fiilen sona erdirilmişti. İşgal devletleri, Mondros Mütarekesi'ne koydukları "Kilikya" gibi eski coğrafya deyimlerinin belirsizliğinden yararlanarak (Gönlübol-Sar, 1987, s. 5) 1918 Kasım'ında İskenderun, İngilizler, aralıkta da Mersin ve Ayntâb Fransızlar tarafından işgal edilmiştir. (Howard, 1931, s. 210; Türkgeldi, 1948, s.103-104).

Mondros Mütarekesi'nin taraflarca imzalanan asıl metninin 24. maddesi, "XXIV.— *Incase of disorder in the six Armenian vilayets, the Allies reserve to themselves the right to occupy any part of them*". (Maurice, 1943, s. 85-86; Dyer, 1972, s. 313-348).

Türkçesinde, "*Madde 24 — Vilâyât-ı sitede iğtişâş zuhurunda mezkûr vilayetlerin herhangi bir kısmının işgali hakkını itilâf devletleri muhafaza ederler*". (Vakit, 3 Kasım 1918).

Padişah Vahdettin de bırakışma koşullarını sert bulmuş, ama Sadrazam İzzet Paşa'nın Mondros'dan aldığı 27 Ekim 1918 tarihli iyimser telgrafın suretini kendisine göstermesi üzerine şöyle demişti: 'Bu koşulları, ağır olmalarına karşın kabul edelim. Öyle tahmin ederim ki, İngiltere'nin Doğu'da asırlarca sürmekte olan dostluğu ve lütfkâr siyaseti değişmeyecektir. Biz onların müsamahasını daha sonra elde ederiz. (Sonyel, 2010, s. 5).

Vakit gazetesi, haberi, İstanbul Hükümeti'nin ruhuna uygun olarak,

Mütarekenâmenin Resmî Metni – Dâhili İşlerimize Müdahale ve Hâkimiyet-i Milliyemize Tecavüz Yok. Amiral Kaltrop ile üç murahassımız arasında akd olunan yigirmi beş maddelik mütarekenâme – Hariciye nazırının izahatı – Sarf-ı icâbat-ı askeriyeden mütevellid şartlar – İtilâf murahassı tarafından izzet-i nefsimize gösterilen riâyet – Osmanlı ulviyyet-i ahlâkının bir timsâli – Amiral'in te'sir ve takdiri. (Vakit, 3 Kasım 1918)

başlığıyla duyurur. "Vilâyât-ı Sitte/Altı-Vilayet denen Erzurum, Van, Mamuretül-Aziz (Tunceli-Malatya-Adıyaman dâhil), Diyarbekir, Sivas ve Bitlis illerinin Ermeniler için tahsis edileceği daha baştan kararlaştırılmıştır. (Kırzioğlu, 1991, s. 14).

Mustafa Kemal, 3 Kasım 1918'de Adana'dan Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'ya çektiği telgrafta, "Mütarekenin sakatlığını" (Bayar, C.1., 1965, s. 72) vurgulayarak. Erkân-ı Harbiye Riyaseti'ne yazdığı, 5.11.1918 tarihli telgrafında,

....Pek ciddi ve samimi olarak arz ederim ki, Mütareke şeraiti meyanında su'î telâkkiyat ve tefehhümatı izale edecek tedabir ittihaz edilmedikçe Orduları terhis edecek ve İngilizlerin her dediğine boyun eğecek

olursak İngilizlerin ihtiraslarının önüne geçmeğe imkân kalmayacaktır” (HTVD, 1959, sayı: 28, Vesika No: 736) gerçeğini vurgular.

Oysa İstanbul Hükümetinin Sadrazamı, “Mütâreke hükümlerince İngilizlerin, İskenderun’u işgal etmeye hakları yoksa da Halep ve çevresindeki ordularını beslemek için İskenderun’dan faydalanmak istemeleri, haklı bir sebep sayılabilir, müsaade etmeliyiz” (Bayar, C.1., 1965, s. 73) demiştir. Mustafa Kemal ise, cevabî telgrafında, memleketin selâmeti icabı İngilizlerin yapacakları işgale karşı silahla cevap vereceklerini bildirmiştir. (Bayar, C.1., 1965, s. 75-78). Daha sonra, Mustafa Kemal, “Erzurum Kongresi Açış Konuşması”dada, Mütareke konusunda şunları dile getirmiştir:

30 Ekim 1918’de imzalanan mütarekenâme ile silâhını elinden bıraktı. Devletlerin şahsiyeti mâneviyesi ve vâziülümza murahhasların namusu zatileri zıman ve kefaletinde bulunan işbu mütarekenâme ahkâmı bir tarafa bırakılarak İtilâf Devletleri kuvâ-yı askerîyesi payitahtı saltanat ve makarrı celili hilâfet olan İstanbul’umuzu işgal etti. Gün geçtikçe artan bir şiddetle hukuku hilâfet ve saltanat, haysiyet-i hükümet, izzetinefs-i millîmiz tecavüz ve taaddilere uğradı.... (ASD, I-III, 2006, s. 1).

Bilindiği üzere, ileride bu bölgenin Ermenistan olacağı endişesi haklı olarak yöre halkını büyük üzüntüye, endişeye sevketmiş ve örgütlenmeye itmıştır.

Bu bağlamda, 1918 yılının sona ermesinden önce vatanın korunması amacıyla memleketin birçok yerinde olduğu gib, Doğu illerinde de ulusal cemiyetler kurulmuştur. 2 Aralık 1918’de İstanbul’da Divan yolundaki bir binada, Bitlis Valisi Harputlu Mahmut Nedim Bey’in başkanlığında, "Vilâyât-ı Şarkiyye Müdafaa-i Hukuku Milliye Cemiyeti" (Evans,1965. s. 170-171) kurulmuştur. Cemiyet ile ilgili ilk haber, 4 Aralık 1918 tarihli Hadisat Gazetesi’nde yayınlanmıştır. (Hadisat, 4 Aralık 1918).

Cemiyetin yurt sathında örgütlenmesinde asıl neden, Doğu Anadolu’da büyük bir Ermenistan kurma fikrinin Paris Sulh Konferansı’nda gündeme getirilmiş olmasıdır. İstanbul dışındaki ilk kuruluş 10 Mart 1919 tarihinde Hakkızâde Hacı Efendi, Hoca Raif Efendi başkanlığında Erzurum’da gerçekleşmiştir. 12 Mart’ta Vali Vekili Abdulkadir Bey başkanlığında Elazığ’da, nisan ayında Abdurrauf Efendi başkanlığında Sivas Vilayetinde ve sancaklarında, Temmuz başlarında da Cemil Paşazâde Mustafa Bey başkanlığında Diyarbakır’da Cemiyet’in şubeleri açılmıştır. Bunların yanısıra, Bayburt, Narman, Bayezid, Hasankale, İspir, Şebinkarahisar, Bitlis, Erzincan, Karahisar-ı Şarki, Hınıs, Van, Tortum ve Yusufeli’de de cemiyetin birer şubesi açılmıştır.

Cemiyet’in maksadı Vilâyât-ı Şarkiyye’de mütemekkin bilcümle anasırın millî ve siyasi hukukunun serbestii inkişafını temin edecek esbabı ve milliyelerini indelhace alemi medeniyet hususunda müdafaa ve vilâyât-ı mezkûrede vaki olan mezalim ve cinayetin esbabı ve avamili fail ve müsebbibleri hakkında bitarafane tahkikat icrasıyla mücrimlerin müsâraaten tecziyelerini talep ve anasır beynindeki suitefehhümün izalesiyle kemâ-fi-s-sâbık revâbit-ı hasenenin teyidine gayret etmekten ve hali harbin vilâyât-ı mezkûrede tevliid ettiği sefaete hükümet nezdinde teşebbüsatta bulunmak suretiyle mümkün mertebe çâresâz olmaktan ibarettir. (Dursunoğlu, 1946, s.143-144).

Milli Mücadele döneminde Malatya’da, milli faaliyetler kuşkusuz daha Birinci Dünya Savaşı’nın beraberinde getirdiği vahim durumlardan itibaren başlamıştır.

1919 Şubat sonlarında Malatya’dan 32 imza ile Hariciye Nezareti’ne çekilen telgrafta, kutsal vatanımızı işgal etmek isteyen Ermeniler’in Avrupa’da dolaşarak Türkleri suçladıkları ve çeşitli karalamalarda bulduklarını haber aldıklarını bildirerek, seslerinin duyurulmasını talep etmişlerdir. (Gökbilgin, I.,1959, s. 30).

Elazığ’da Vilâyât-ı Şarkiyye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti’nin faaliyetleri bağlamında, Malatya’dan gidecek şahıslar da belirlenmiştir. 14 Temmuz 1919’da Erzurum’a ulaşan telgraftan Erzurum Kongresi’ne katılacak olan şahıslar şunlardır: Malatya’dan Hüseyin Bey. Akçadağ (Arga)’dan Hüseyin Efendi (Gültekin).

Ayrıca, Erzurum Kongresi'ne delege olarak katılmak üzere Malatya'dan Alagözzade Tahsin Efendi (Alagöz) seçilmiştir. Ne yazık ki, Saray'ın Elazığ'daki Valisi Ali Galip Bey, bunların Erzurum'a gitmesine mani olmuştur. (Uluğ, 1973, s. 82).

Yurt sathında örgütlenmeye devam eden Mustafa Kemal, 4 Eylül 1919'da Sivas Kongresi'ni gerçekleştirir. Bu kongreye de, Elaziz valisi Ali Galib'in baskısından dolayı, Malatya'dan Sivas Kongresi'ne delege gidemez. Dahası, İstanbul Hükümeti'nin iradesiyle, Dâhiliye Nazırı Adil, Ali Galib'e, kendisini bolluk içinde yaşatacak ve bulunduğu görevde hızla yükselmeyi sağlayacak önemli bir görev verileceğini içeren bir telgraf gönderir. Ağustos sonlarından 3 Eylül'e kadar İstanbul Hükümeti ile Ali Galip arasında yoğun bir telgraf hareketi başlar. (Nadi, 1955, s. 34). Ali Galip, İstanbul Hükümeti'ne verdiği cevapta, hemen kurmay albaylığa ve hemen sonra da tümgeneralliğe terfi yapılırsa, verilen görevi yerine getireceğini bildirir. Dâhiliye Nazırı bu telgrafa verdiği cevapta, Ali Galib'in tüm isteklerinin fazlasıyla yerine getireceğini, bu nedenle bir an önce harekete geçmesini bildirir. Bununla beraber Ali Galib, 8 Eylül 1919'da "gayet aceledir" ibaresiyle Dâhiliye Nazırı'na yazdığı telgrafta, "...Eşkiya takibi için sevkolunacak kuvvete sarf edilmek üzere bura muhasebeciliğine sözü edilen tahsisattan süratle onbin liralık havale yapılması.." (Nadi, 1955, s. 35-36, 40-41, 61-62) talebinde bulunur. Metinde sözü edilen "eşkiya", kuşkusuz Mustafa Kemal ve arkadaşlarıdır. Dâhiliye Nezâreti, gereğini harfiyen yerine getirmiş, Ali Galib'in Sivas'a hareket etme haberini beklemektedir. Ne yazık ki emperyalist devletlerden olan İngiltere ve Fransa, döneme ilişkin askerî yazışmalarında, "Kemalistler", adıyla andıkları "Kuvâ-yı Milliyye"yi, "eşkiya" "haydut", "çete", "âsi", "isyancı" olarak nitelendirerek, gerçekleştirdikleri işgallere bu hususu gerekçe olarak göstermişlerdir. Nitekim "Brémond tarafından Sis sancağı askeri valisi olarak atanan ve 8 Mart 1919'da buraya gelen Yüzbaşı Taillardat ve Brémond, "Kemalistler"i, kötü örgütlenmiş ve sağlam siyasi niyetleri olmayan "haydutlar" olarak değerlendirmişlerdir. Taillardat'ın "Kemalizm"i çağrıştırmak için en çok kullandığı kelime, 'Mustafa Kemal'in Çetesi' ifadesidir. "Çete" terimi, yeni ortaya çıkan Kemalizm'in ciddi bir siyasî-askerî örgütlenmeden çok, bir 'haydut' grubuna benzeyen uç bir hareket olarak değerlendirilmiştir. Bu hareketi bu şekilde algılayan tek kişi Kilikya'daki Fransız yönetimi değildir. Nitekim Amerikan gazetesi Times, diğerlerinin yanı sıra, Nisan 1920'de, "Kilikya'da Türk Çeteleri Hâkimdir" başlıklı küçük bir makalede Kemal ve arkadaşlarına atıfta bulunmak için 'Çete' terimini kullanmaktadır. (Zarifian, 2004, s. 235-260). Öte yandan, İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserliği memuru Tom Hohler, İngiltere Dışişleri Bakanlığı'nda Mr. Kidston'a yazdığı 4 Ekim 1919 tarihli mektubunda, "*Kemalistlerin, İttihat ve Terakki Cemiyeti mensubu olmadıklarını açıkça ilan ettiklerini ve Türkiye'nin egemenliğini ve bağımsızlığını savunduklarını söylediklerini*" (DBFP IV, 1952, s. 788-791, No. 533) belirtmektedir.

Mustafa Kemal hareketini, her ne olursa olsun, ortadan kaldırmaya kararlı olan Saray Hükümeti, İngiliz General Edmund Barrow'un,

Fırat Kıyıları'nı ve 'Habur nehrinden' itibaren Harput'un kuzeyine kadar devam eden Fırat'ın kıvrımlarını, yani Asur-Keldani topraklarını daha doğrusu bütün Kürdistan'ı İngiliz işgal bölgesinin sınırları olarak kabul ettiğinden bunlar üzerinde İngiltere Hükümeti'nin hak iddia etmesinin tabii olduğunu resmen bildirmesine (Véou, 1937, s. 44) rağmen, İngiltere'nin girişimlerini kabul etmiştir.

Bu bağlamda,

Mareşal Allenby de, Generalin bu iddialarını tamamiyle takviye etmek maksadiyle Binbaşı Noel'i hususi olarak Malatya'ya göndermişti. Binbaşı Noel, her hangi bir Fransızın bu işe müdahalesine meydan vermemek için, avuç dolusu para sarfetmiş ve elde edilmesi icabeden kimselere bu paraları bol bol dağıtmıştı. Netice itibarıyla, Allenby'nin tasavvuru; bölgenin bütün Kürtlerini eski rejimin, yani metbu İstanbul Hükümetinin esasen tanımadığı, üstelik gıyabında hüküm giydirdiği Mustafa Kemal'e, karşı isyana teşvik etmeğe, matuf bulunuyordu. Bütün bunlar olup bittikten sonra yapılacak iş, Sivas kongresini hazırlamakta olan Mustafa Kemal'i yerinde bertaraf etmek için evvela Sivas'a yürümek ve kongreyi dağıtmaktan ibaret olacaktı. Tam bu sırada tafsilatlı bir mektup ele geçirilmiş oldu. Bunda, Mustafa

Kemal'in elindeki mevcut birlikleri Sivas istikametinde harekete geçirdiği bildiriliyordu. Binbaşı Noel kaçmış, bunun yerine Halep'teki Yarbay Bell geçmişti. Fakat o zaman böyle bir subayın, çıkıp da Noel'in yerine cebinden bol bol para dağıtacağı kimsenin aklına gelmemiştir. (*Véou*, 1937, s. 44)

Doğrudan olayın içinde olan Noel, 19 Eylül'de Urfa'dan gönderdiği telgrafta, olayı şöyle açıklamaktadır:

9 Eylül'de Malatya'ya gelen Harput Valisi, Türk takviye kuvvetlerinin kendisini ve misyonumun Kürt üyelerini tutuklamak için yolda olduğunu bildirdi. Onun tavsiyesi üzerine, Rışvan Kürtlerine sığınmak için 10'da şehirden ayrıldım. Sultan'ın iradesi gereği, çok sayıda aşiretle Sivas'a yürüme emrini alan Vali ve Mutasarrıf, İttihat ve Terakki'ye karşı olan bir veya iki diğer yetkili ile aynı gün kaçtı ve kasabanın güneyindeki tepelerde bana katıldılar.Mustafa Kemal, tutuklanmamı 9'unda emretti ve aynı gün 13. Kolordu Komutanı Cevdet Bey, şiddet içerikli bir telgraf yayınladı. 12 Eylül'de Albay Bell, Maraş'tan geldi ve onu kasabada güvenli bir şekilde ziyaret etmem için İttihat ve Terakki örgütüyle görüştü. Bu nedenle ertesi gün ayrıldım ve Vali'den iki gün sonra 18'inde Urfa'ya geldim. (Şimşir, 1,1973, s. 109-110).

Harbiye Nazırı Süleyman Şefik Bey ile Dâhiliye Nazırı Adil Bey'in ortak imzaları ile 909 numaralı şifre yazıda, Ali Galib'e "...Sivas'ta kongre akdetmek isteyen bir kaç kişiy(i)Kürtlerden şayan-ı itimat yüz elli, iki yüz süvariye yanınıza alarak ...Sivas'a, hiç kimsenin beklemediği bir zamanda ani bir hareketleiçtimaa imkân vermiyerek elebaşlıları derhal derdest ve İstanbul'a sevk etmeniz şarttır..." (Kutay, 1961, s. 10858-10860) talimatı verilir.

Mustafa Kemal, Dâhiliye Nazırına 9 Eylül 1919 da gönderdiği telgrafta,

Düşmanlarla millet aleyhinde tertibat-ı hâinânede bulunuyorsunuz. Milletın kudret ve iradesini takdirden aciz olduğunıza şüphe etmiyorum. ...Aklınızı başınıza alınız. Galib Bey ve hempaları gibi budalaların ahmakça ve mevhum vaatlerine kapılarak ve Mister Novil gibi milletimiz vevatanımız için muzır olan ecnebilere vicdanınızı satarak irtikâb ettiğiniz denaetlerin milletçe tatbik olunacak mes'uliyetini nazar-ı dikkatte tutunuz... (Kutay,1961, s. 10864)

ifadesi ile tavrını açık bir şekilde ortaya koymuştur.

Neticede, Mustafa Kemal'in yönetimindeki Kemalistler'in strateji ve girişimleriyle, başta Noel olmak üzere Ali Galip ve hempaları, Saray Hükümeti'nin isteklerini yerine getiremeden kaçmak zorunda kalmışlardır.

Milli Mücadele'de düşman işgali görmeyen Malatya, Saray'ın Elazığ valisi, Ali Galip'in mani olması nedeniyle kongrelere katılamamış ancak, Mustafa Kemal ile sürekli iletişim halinde bulunarak verilen emirler doğrultusunda harfiyen hareket etmişlerdir. Bu bağlamda, Sivas Umum Kongre Heyeti, 12.09.1919'da Malatya Mutasarrıf Vekili Tefvîk Bey'e, "*köylere varıncaya kadar tarafınızdan icra edilmiş yazılı ve şifaen buyrulmuş olan tedabir hakkında heyetimizi bilgilendirmeniz rica olunur*" (CA. 01000462, 01000462-1) talimatıyla vatan sathında örgütlenmeye devam edilmiştir. Mustafa Kemal, 16.09.1920 tarihinde de, Heyeti Temsiliye namına, Malatya'ya gönderdiği telgrafta,

Din ve milletlerini İngiliz altınlarına satmış isimleri malum şahısların aldatmalarına kapılarak, maâz-Allah din ve devlet aleyhinde bir felakete sürüklenmeden, hakikati görerek kurtuluş bulduğunuzdan dolayı bir din kardeşi sıfatıyla Sivas Genel Kongresi sizleri tebrik eyler ve saf ve namuslu halka, hak yolunu gösterme hususunda yol göstermenizi ve vatanperverâne hizmetlerde bulunmanızı rica ederim. (Atatürk Özel Arşivinden Seçmeler IV, 1996, s. 107- 108.) talimatını bildirmiştir.

Malatyalılar, vatanın işgal edilmesini protesto etmenin yanı sıra Kemalistlerden oluşturdukları kuvvetlerle Ayntâb'ın, Maraş'ın ve Urfa'nın yardımına koşmuşlardır. Ayrıca, 13. Kolordu'nun Malatya'daki depolarında Maraş bölgesine yeteri kadar silah ve cephane de gönderilmiştir. (Göğem, C.I., 1954, s.92). Yine Malatya'dan Elbistan'a ağır silahlar gönderildiği gibi (HTVD, 1956, sayı:17, Vesika No: 472), Mustafa Kemal'in 17.6.1919 tarihli şifresine binaen Malatya'da teşkil edilen, ağır şartlara dayanıklı seçme efrattan elli atlı süvari Sivas yönüne gitmek üzere 26 Haziran'da yola çıkarılmıştır. (HTVD, 1962, Sayı: 39, Vesika No:940).

Ermeni gönüllülerinden oluşan Fransız birliklerinin (ATASE, Kls. 318, D. 220-H-27, Sahife:32) Maraş'ı işgal etmeleri üzerine Malatya'nın Adıyaman ilçesinde Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından, Sivas'da Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Heyet-i Temsiliyesi'ne gönderilen 21 Kasım 1919 tarihli telgrafta, Fransa'nın Maraş'ı işgali kınanmıştır.

İngiliz işgal kuvvetleri tarafından tahliye edilen ve hiçbir devletin işgale selahiyeti olmayan Urfa, Maraş ve Ayntâb'ın bu defa da Fransızlar tarafından işgal edileceği haberinin üzüntü ile işitildiği, milli menfaatlara ve Mütareke hükümlerine tamamen muhalif olan bu haberin gerçek olması halinde kötü tesir bırakacağı belirtilen telgrafta, Fransa'nın bu hukuka aykırı hareketi protesto edilerek tecavüzkâr olmamaları talep edilmiştir. (ATASE, Kls: 255, D. 2, F. 36-1)

Mondros Mütarekesi gereği, silahların bırakılması üzerine Urfa, Maraş, Ayntâb ve Adana vilayetlerinin önce İngilizler sonra da Fransızlar tarafından işgal edildiği, Ermenilerin silahlandırılarak kadın, çoluk çocuk demeden binlerce masum Türk'ün öldürüldüğü belirtilen Malatya protestosunda, Fransızlar'ın ayak bastığı her yerde Ermeniler'in Hristiyanlık taasubu içinde Müslümanları vahşice katletmelerini sona erdirmelerini, hem İtilaf Devletlerinden, hem de Osmanlı Devleti yetkililerinden talep ederler. (ATASE, Atatürk Arşivi, D. 1336/13-4, F. 19-1).

İstanbul'da İngiliz-Fransız ortak hâkimiyeti Condominium kurulacağı ve Türkiye'nin başkentinin Anadolu'ya kaydırılacağı haberi üzerine, Malatya'nın kazalarından Behisni (Besni) Belediye Başkanı Hasan, 13 Ocak 1920'de, Kâhta Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adına İstanbul'da İngiltere Yüksek Komiserliğ'ne protesto telgrafları göndermişlerdir. (Şimşir, Vol.1, 1973, s.346-355). Öte yandan, Malatya, İngiliz ve Fransızlar tarafından işgal edilen kentlere, "Milli Mücadele Programı" çerçevesinde, her türlü yardımı yapmıştır. Mustafa Kemal, Ayntâb'ın Fransızlar tarafından işgali karşısında, bütün çevre vilayet ve kazalara, Ayntâb'ın imdat ve yardımına koşmaları konusunda emir vermiş, yoğun bir şekilde Urfa, Maraş, Malatya, Birecik, taraflarından Suruç bölgesindeki aşiretlerden meydana gelen binlerce kişilik mili kuvveter Ayntâb'ı kurtarmak üzere derhal harekete geçmişlerdir. (Lohanizâde, 1340, s.161).

19 Nisan 1920'de Halfeti'den Yasin ve Ali Muzaffer, Birecik'ten Hasip Beyler'in idaresi altında yüz yirmi, Malatya'nın Besni kazasından yetmiş kişilik bir kuvvet şehre girmiş ve Besni Milis Kuvvetler kumandanı Hasan Bey, emrindeki kuvvetler de 2 Mayıs 1920'de Ayntâb-Kurbanbaba'da Fransız kuvvetlerine taarruz etmişlerdir. (Üzel, 1952, s. 40-5).

Rışvan Aşireti Reisi Kâhtalı Hacı Bedir Ağa ile Samsatlı Abuzer Ağa'lar da emirlerindeki dört yüz kadar piyade ve yüz elli kadar süvari ile (Sara, 1966, s. 212) bütün masrafları kendine ait olmak üzere seçkin aşiret gönüllüleriyle, cephanelerini 5. Tümen'den ikmal ettikten sonra, Ayntâb'ın yardımına gitmişlerdir. (Lohanizade, 1340, s. 180).

Malatya Mebusu Hacı Bedir Ağa [FIRAT] 29.10.1920 tarihinde Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na gönderdiği telgrafta,

Fransız muhabere kıtaatı ile Ayntâb civarında Sinan cephesinde vukubulan muharebede kıtasını ve hüvviyetini tayin ve tasrih etmediği Ziya Bey isminde zatdan şikâyet ederek Ziya Bey'den istenilen kılavuzu vermemek ve Hüseyin Efendi çetesiyle mitralyözünü alarak ricat etmesi ve dolayısıyla Hacı Bedir Ağa kuvvetlerinin yirmi kişisinin ziyanının ve kendisini de mecruhiyetine sebebiyet verdiği zikrolunmaktadır. (ATASE, Kls. 770, D. 86-66, F. 80, 80-1).

Yine Hacı Bedir Ağa [FIRAT] 4 Aralık 1920 tarihinde Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na gönderdiği telgrafta, tertib edilen efraddan dört yüz kişinin cepheye hemen gönderilmek üzere hazır olduğunu bildirmiştir. (ATASE, 632-177aa).

Öbür yandan, Arga-Akçadağ kazası etrafından Mahmut ve Velizade Hüseyin Efendiler başkanlığında iki yüz gönüllü efradın Ayntâb cephesine sevk edildiği, (ATASE, Kls. 770, D.86-

66, F.118) 2 Aralık 1920'de Malatya Mutasarrıfı Şükrü, Adana Cebhesi Kumandanlığı'na gönderdiği şifre yazıda, "...son sistem silahlarla teçhiz edilmiş bini aşkın milli kuvvetin teşkil edildiğini", (ATASE, 794-181) Arga Milli taburunun 4. Bölüğü, reislerinin idaresinde, 12.12.1920'de merkez kazaya dahil olduğunu diğer bölüklerinin de peyderpey merkeze gelmekte oldukları ve kendisinin de nefer olarak kuvvetlerle birlikte cepheye geleceği Arga Kaymakamı ve Kadı Ferid Bey'in yazılı bildirimlerinde görülmektedir. (ATASE, Kls: 770, D.: 86-66, F: 118, 2). İkinci Kolordu Kumandanı Selahattin, Arga Kaymakamlığı'na 15 Aralık 1920 tarihinde gönderdiği şifre yazıda, "*Malatya Kuvâ-yı Milliyye'sinden gelecek Akçadağ kuvvetlerinin hareketlerinin tesrii ve Arga'dan hareket eden iki yüz kişiden başka daha gerilerdeki kuvvetlerin miktarıyla bu kuvvetlerin nerelerde bulduklarının ve harekâta katılmaları için oldukça hızlı bir şekilde yetişmelerinin sağlanması*" (ATASE, Kls. 757, D. 25-16, F: 118, 2) talimatını vermiştir. Bütün bunlardan, Akçadağlıların, Ayntâb'ın düşman işgalinden kurtarılmasında önemli bir rol oynadıkları anlaşılmıştır.

Fransa askerî arşiv kaynaklarına göre, 15 – 20 Aralık tarihleri arasında mühimmat yüklü yüz deve (her deveye 4 adet top mermisi), 150 piyade ve 50 süvariden oluşan bir koruma birliği eşliğinde Malatya'dan gelmiş ve mühimmat Burç ve Karacaburç arasında dağıtılmıştır. (FKKA, Renseignements du 3 Janvier 1921). Yine 28 Aralık 1920'de Malatya mutasarrıfı Şükrü, Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na gönderdiği telgrafta, "*..Cephe Kumandanlıklarından bildirilen Ayntâb için gösterilen lüzum üzerine Malatya ve çevresinden yaklaşık yedi yüz milis nefer cepheye sevk edilmiş ve yeniden kuvvet toplamaya çalışıldığı*" (ATASE, 632-186ab, 186ac, 186ad) bildirilmiştir. İkinci Kolordu Kumandanı Selahaddin, "*Ayntâb'a yapılacak seri bir muavenet ve son bir fedakârlığın zamanı gelmiştir.Beş aydır her türlü fedakârlık ve kahramanlığı göstermek suretiyle müdafaayı idame eden Ayntâb'da yakın zamanda civar mahallerin muavenetine ihtiyaç olduğundan...*" (ATASE,798-36) bahisle Malatya Mutasarrıflığından ve Aziziye Kaimmakamlığından yeni kuvvetlerin sevk edilmesini rica eder.

Malatya Mutasarrıfı, 2 Aralık 1920 tarihli yazısında, Ayntâb'a sevk edilecek silahlı efradın işlerinin sağlanacağını, (ATASE, 794-181) İkinci Kolordu Kumandanı Selahaddin, Malatya Mutasarrıflığına Aralık 1920'de gönderdiği yazıda, "*Akçadağlıların hamiyet-i milliyeleri şayan-ı takdir ve şükrandır*" (ATASE, 794-181aa) ifadesinden sonra, sevk edilecek kuvvetlerin hemen Pazarcık'a hareket etmeleri ricasında bulunur. Öte yandan Malatya Pütürge'den üç-dört defa Urfa ve Ayntâb'a, (ATASE 632-186ac.) Arga (Akçadağ)'dan, Aralık 1920'de "*üç yüz kadar silahlı efrad cem ve reislerinin idaresinde cepheye sevk olunduğu ve elyevm.Ayntâb cephesinde buldukları ve bu cephedeki kuvveti takviye için efrad cem' edilerek küçük müfreze halinde cepheye kuvvet sevk edildiği*" (ATASE, 632-186ad) bildirilmiştir.

Malatya Kuva-yı Milli Kumandanı Binbaşı Rıfat, İkinci Kolordu Kumandanlığına 29.12.1920 tarihli yazısında, Besni efradından 90 silahlı nefer ile 27. Alay emrine geldiğini, Akçadağ efradından Pazarcık'a sevk edilen yüzü aşkın neferin oraya gönderilmesi için Pazarcık şubesine emir vermesi isteminde bulunmuştur. (ATASE, 799-49).

Bütün bunların yanı sıra Malatya, Sivas ve Harput'tan gönderilen silahlar (Abadi, 1922, s.38) Malatya vasıtasıyla (Koray, 1982, s. 352) Ayntâb'a sevk edilmişlerdir.

Malatya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Keşşaf, Heyet-i Temsiliye'ye gönderdiği 5 Mayıs 1920 tarihli telgrafta, Malatya'da toplanan paranın Urfa'ya mı yoksa çok daha önem arz eden Ayntâb'a mı gönderilmesinin daha uygun olacağını bildirilmesini (ATASE, Kls. 554, D. 40/I, F.2) arz etmektedir.

Ayntâb Heyet-i Merkeziyesi, Malatya Heyet-i Merkeziyesi'ne gönderdiği telgrafta, kendilerine gönderilen 120.000 kuruş yardımdan dolayı teşekkür ederek ayrıca gönderileceği söz verilen para yardımının da gerçekleşmesi dileğinde bulunur ve teşekkür eder. (Pekdoğan, 2014, s. 90-99)

Ayntâb Heyet-i Merkeziyesi ile sürekli irtibat halinde olan Malatya Heyet-i Merkeziyesinden “...tedârik olacak levâzımın peyderpey sür’ât-i irsâli...” (Pekdoğan, 2014, s. 143) gerçekleştirilmiştir. Öte yandan Hısn-ı mansur Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Mehmed Ali Bey’in Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa hazretlerine gönderdiği 2 Şubat 37 (1921) tarihli telgrafta, “...sefalet içindeki Ayntâblı din kardaşlarımıza dağıtılmak üzere yigirmi bin kilo buğday ve savaş sırasında yararlılıkları görülenlere verilmek üzere beşinci fırka kumandanlığı emrine ellibin kuruş gönderil(diği)...”, (CA. 01000210/906812) Malatya Mutasarrıflığı’nın 6.2.1921 tarihli telgrafnamesi ile de “...Ayntâb mücahidinine beray-ı tevzi yüz yirmi bin kuruş raddesinde teberruat vuku bulduğu...”, (ATASE, 812-47ag) 9.2.1921 tarihli telgraf ile İkinci Kolordu Kumandanlığı’na bildirilmiştir. İkinci Kolordu Kumandanı da, Ayntâb/Koçlu’dan gönderdiği, 11/12.2.1921 tarihli telgrafında, söz konusu paranın alınmasının uygun olduğunu bildirmiştir. (ATASE, 812-47ag). Burada üzerinde düşünülmesi gereken konu, İkinci Kolordu Karargâhı, Ayntâb’ın merkezine 23 km. uzaklıktaki Koçlu’da iken, “Ayntâb Sulh ve Selâmet Cemiyeti”nin, 7/8 Şubat 1921 gecesi, halk adına geldikleri yalanı ile Fransız karargâhında, Fransız komutanın ayaklarına kapanarak, (L’Illustration, Samedi 19 Mars 1921) anlaşma yapmalarındır. Nitekim 9 Şubat 1921’de imzalanan bu anlaşma, Ayntâb Kemalistleri tarafından kabul edilmediği gibi, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından da tanınmamıştır.

Malatya Heyet-i Merkeziyesi, aralıksız Ayntâb’a silâh ve cebhane yardımında bulunmuştur.

Sivas’dan gönderilen onbuçuk santimetrelik obüs topunun mermileri Malatya’ya altı saat mesafede bulunan Fethiye nâm-ı diğer (Hasanpatrik)’de bulunduğu haber alınmıştır. Ücret-i nakliyesi buradan teemin edilmek üzere mahall-i mezkûrda bulunan mermilerin müsâraaten gönderilmesi için icâb eden makama emir buyurulması ma’rûzdur. (Pekdoğan, 2014, s. 99).

Ayntâb Heyet-i Merkeziyesi, Malatya Heyet-i Merkeziyesine gönderdiği şifre yazıda,

Cebhâne ve mühimmât celbine me’mûrIncozâde Şakir Efendi’ye nakliye ücreti olarak Dırıhanlı katırcıların aldıkları mâdenî 31 Osmanlı lirasının mukabiline nakliyatla bulunmadıklarından dolayı kendilerine bittahsîl sür’ât-ı iadesine müsâade ve himmet buyurulması 2 Ağustos 1920 (Pekdoğan, 2014, s. 109)

talebinde bulunmuş, Malatya Heyet-i Merkeziyesi ise, katırcılardan tahsil ettiği otuz bir mâdenî lirayı, Malatya’da Gaffarzâde Ali Efendi’ye vererek Ayntâb’a ulaştırmıştır. (Pekdoğan, 2014, s. 136. Belge No: 142),

Ayntâb Heyet-i Merkeziyesinden, Pazarcık Heyet-i İdâresine gönderilen şifre yazıda,

Malatya’dan Ayntâb için birinci cebhâne kafilesi yola çıkmıştır. Bu kafilede otuz sandık Alman, yigirmi sandık Osmanlı, kırk sekiz atım obüs mermisi vardır. Bunların ahzı için muktezî-i mekârime’ mûriyette bulunan Receb Ağazâde Mahmud Efendi’ye terfiken gönderilmiştir. Mezkûr cebhânelerin teslimiyle hemen yola çıkarılması cebhe Kumandanlığının 7.8.1920 emri-i telgrafisinde buyurulmuş olduğu arz olunur efendim. 7/8.8.1920 (Pekdoğan, 2014, s. 105)

bilgisi verilmiştir. Ayntâb Heyet-i Merkeziyesi, Malatya Heyet-i Merkeziyesine gönderdiği diğer bir yazıda, İngiliz ve Rus fişengi temini talebinde de bulunmuş, (Pekdoğan, 2014, s. 144) Malatya da gereğini yerine getirmiştir.

11. Kolordu Ahz-ı asker şubesi reisi Miralay Vehbi’den 13. Kolordu Kumandanlığı’na 13.2.1920’de gönderilen şifrede,

Urfa mücahiterine muavenet etmek üzere Samsat’dan altı yüz, Hısn-ı Mansur’dan yüzden ziyade Kuvâ-yı Milliye’nin yarım hareket edecekleri ve Hacı Bedir Ağa dahi bin nefere yakın kuvvetle hareket edeceğinden bunların en ziyade muhtaç oldukları cephanenin temini gerek şube başkanlığından gerekse süvari müfrezesi kumandanlığından ve gerek Hısn-ı mansur Müdafaa-i Milliye Başkanlığından alınan bir kaç telgrafla bildirilmekte olduğundan ve Malatya’dan dahi celb için vesaitleri hazır olduğundan bunlara cephane verilmek lazım ise miktarının emir ve yazılı olarak buyurulması, (ATASE, Kls. 318, D.220-H-27, s. 38) rica edilmiştir.

Toplam bin yedi yüz civarında silahlı ile Urfa'ya yardıma giden Samsatlılar, Hısn-ı mansurlular ve Hacı Bedir Ağa'ya, Malatya'da teşkil olunan kuvvet de katılmış, Urfa'ya hareket edilmiştir.

İzoli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve aşiret reisi Hacı Kaya da teşkil ettiği kuvvetlerle Maraş'ın düşman işgalinden kurtarılması için büyük mücadele vermiş ve Mustafa Kemal'den teşekkür mektubu almıştır. (Toros, 1991, s. 82-84). Öbür yandan Besnililer'in Pazarcıklılar'la birlikte Maraş'a yürüdükleri hatta şehit ve yaralıların bulunduğu, cephe bakımından bunlar desteklendikleri takdirde daha fazla fedakârlıkta bulunacakları da ifade edilmiştir. (ATASE, Kls. 318, D. 220-H-27, s. 34).

Mondros Mütarekesi'nin hemen akabinde Doğu Anadolu vilayetlerinin Ermenistan yapılmak istenmesini protesto eden Malatyalılar, Mutasarrıf Halil Rami, Noel ve Ali Galip'in faaliyetlerini önlemek için hamiyetli ve vatanperver bir teşkilat kurmuşlardı.

Heyet-i Temsiliye ile sürekli temas halinde bulunan Malatya, Milli Mücadele'ye yardım etmek amacıyla söz verdiği 2000 liradan 350 lirasını hemen gönderdiği Heyet-i Temsiliye'nin 3 Aralık 1919 tarihli kararından anlaşılmaktadır. (Baykal, 1975. s. 69). Malatya'daki Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından sürekli olarak para yardımı yapılmaya çalışılmıştır. (ATASE, Kls, 554, D.40/A, F. 2; D.40/A, F. 4-4).

Malatya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin 11 Mayıs 1920'de yaptığı para yardımının yüz elli bin kuruş olduğu görülmektedir. (ATASE, Kls. 554, D. 40/A, F. 4-1)

Malatya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin ilk kez ne zaman kurulduğuna dair bilgi ve belge elimizde mevcut değildir. Ancak, Doğu Vilayetlerinin Ermenistan yapılmak istenmesi 1919 Şubat sonlarında Malatya'da halkın nabzını yükseltmiş ve Binbaşı Noel'in Malatya'daki faaliyetleri, halkı teşkilatlanmaya itmiştir.

Elde mevcut belgelere göre, 21/22 Mart 1921'de alınan karar gereği, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin yeniden düzenlenmiştir. Bu meyanda, Malatya Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Heyet-i Merkeziye ve Belediye Reisi Keşşaf tarafından Ankara'da Büyük Millet Meclisi Riyasetine gönderilen telfrafta, Malatya Mutasarrıflığı Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti şu şahıslardan oluşmaktadır:

Tahrirat Müdürü Talat, Mevki Kumandanı Binbaşı Halis, Maarif Müdürü Halil, Jandarma Kumandanı Binbaşı Ziya, Merkez Memuru Zahir, Ulemeden Meclis İdare azası Tortumluzade Hacı Hafız, Telgraf Muhabere Memuru Tevfik, Tüccardan Abdulgaffarzâde Yahya, Tüccardan Ticaret Odası Reisi Atmalızâde Hacı Mahmud ve Saidzâde Mahmut Bey ve Efendiler'den mürekkep olub emir buyrulacak her türlü hizmet-i vataniye ve milletin ifasına amade yolunda buldukları maruzdur. (CA. 01000223/906853).

Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri kurulduktan sonra, Malatya, Milli Mücadele programı çerçevesinde verilen tüm emir ve görevleri eksiksiz yerine getirmiş ve halk örgütlenerek Milli Mücadele etrafında tevküt olmaya başlamıştır.

Mondros Mütarekesi gereğince Doğu Vilayetlerinin Ermenistan yapılmak istenmesine büyük bir tepki gösteren Malatyalılar, ulusal kurtuluş savaşından yana net bir tavır ortaya koyarak, Mutasarrıf Halil Rami, Ali Galip ve İngiliz Binbaşı Noel'in faaliyetlerine karşı 3 Eylül 1919'da vatansever bir teşkilat kurarak bunları engellemişlerdir.

Vatansever ve hamiyetli vatandaşlardan oluşturdukları nasihat heyeti ile Ali Galib'in ve Mutasarrıf Halil Rami'nin kötü emellerini kursaklarında koyan Kemalistler, Ayntâb, Urfa ve Maraş'a da, elde olan imkânlar çerçevesinde, duruma göre, elde olan imkânları da aşarak her türlü yardımı yapmışlardır.

Malatya'da Müdafaa-i Hukuk düşüncesi, Noel'in 3 Eylül 1919'da Malatya'ya gelmesiyle oluşmaya başlamış, gittikçe artan bir tempo ile gelişerek Sivas Kongresi bağlamında "Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" olarak teşekkül etmiştir.

Sonuç

19. Yüzyıldan itibaren başlayan ve 20. yüzyıla doğru zaman zaman dalgalanmalarla devam eden Osmanlı Devletini parçalama projeleri, ivme kazanarak çeşitli antlaşmalarının imzalanmasına sebep olmuştur.

Osmanlı Devletinin etkisiz hale getirilmesiyle Orta Doğu kuvvetler dengesinde oluşan boşluk, İngiltere ve Fransa tarafından doldurulmuş ve emperyalist düşünceleri için Anadolu topraklarını ele geçirmeye çalışmışlardır.

Ekonomik, siyasal ve stratejik açıdan Ortadoğu petrollerine sahip olmayı hedef edinen ve Suriye İtilafnamesi ile Musul'a ayak basan İngiltere, Rusya ile arasında yaratmayı planladığı tampon devletin sınırlarını kuzeye doğru genişleterek bölgede stratejik konumlar teşkil etmeyi hedeflemiştir.

Bu hedefini gerçekleştirmek için "Kürdistan" konusunu ön plana çıkaran İngiltere, etnik sorunların geniş bir şekilde gündeme getirildiği Mütareke Dönemi'nde etnik ayrılıkçılık bağlamında, Binbaşı Noel'i Güneydoğu Anadolu'ya göndererek, batılılarca paylaşılma projelerine canlılık ve emperyalist Avrupalılar'a daha da ümit vermeye çalışmıştır.

Bakır madeninin bol miktarda bulunduğu ve önemli stratejik konumda olan Malatya, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun kuzeye, güneye ve batıya açılan ekonomik kapısı idi. Bundan dolayı, Malatya ve yöresi İngiltere ile Fransa arasında devamlı tartışma konusu olmuştur.

İngiltere, Binbaşı Noel aracılığı ile yöredeki insanlar arasında etnik ayrıcalık yaratarak, bölgeyi "Kürdistan" ve "Ermenistan" şeklinde yapay olarak coğrafi bölgelere ayırarak Anadolu'yu işgal edecekti. Daha da önemlisi, Mustafa Kemal hareketi de burada istediği zemini oluşturamayacaktı.

Ne var ki, bütün bu plan ve projeler, Kemalistler tarafından yok edilmiştir. Hem Noel'in şahsında İngilizler'in, hem de Ali Galip'in şahsında İstanbul Hükümeti ve işbirlikçilerinin haince planları, Kuvâ-yı Milliye ruhu ile dolu olan Kemalist Malatyalılar sayesinde etkisiz hale getirilmiştir.

Vatanın işgal edilmesi, İstanbul Hükümetinin tutarsız ve kararsız tutumuna rağmen, yurdun her köşesinde olduğu gibi Malatya'da da büyük bir tepki yaratmış ve Mustafa Kemal'in girişimi ile Anadolu'nun hemen her tarafında yurt topraklarını savunmaya yönelik "Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri" kurulmuştur. Ayrılıkçı faaliyetlere karşı vatanperver bir teşkilât kurarak Kuvâ-yı Milliye'den yana çalışmalarını sürdüren Malatya, Urfa, Ayntâb ve Maraş gibi illere gönüllü milis kuvvetleri göndererek bu illerin düşman işgalinden kurtarılmasına büyük katkılarda bulunmuştur.

Kaynakça

Arşivler

Fransız Kara Kuvvetleri Arşivi. (FKKA).

T.C. Başbakanlık cumhuriyet arşivi (BCA).

T.C. Başbakanlık Osmanlı arşivi (BOA).

T.C. Cumhurbaşkanlığı arşivi (CA)

T.C. Genelkurmay Başkanlığı Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı (ATASE).

Araştırma Eserleri

- Abadi, M., (1922). *Opérations au levant les quatre sièges d'Aintab (1920- 1921)*. Paris: Limoges, impr.- éditeurs Charles-Lavauzelle et Cie.
- Atatürk'ün söylev ve demeçleri(ASD). (2006). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi.
- Bayar, C., (1965). *Ben de yazdım milli mücadeleye gidiş*. C.1. İstanbul: Baha Matbaası.
- Baykal, B. S., (1975). *Heyet-i temsiliye kararları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Baykara, T., (1988). *Anadolu'nun tarihi coğrafyasına giriş 1- Anadolu'nun idarî taksimatı*. Ankara :Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Bıyıkhoğlu, T., (1962). *Mondros mütarekesi ve tatbikatı*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Cuinet, V., (1891). *La Turquie d'Asie, géographie administrative : statistique, descriptive et raisonnée de chaque province de l'Asie Mineure*. Tome deuxieme. Paris: Ernest Leroux.
- Diehl, C., (1937). *Bizans İmparatorluğu tarihi*. Çev: Tevfik Bıyıkhoğlu, İstanbul: Vakit Matbaası.
- Documents on British Foreign Policy 1919-1939 (DBFP)*, Edited by E. L. Woodward, M.A., F.B.A. Professor of Modern History in the University of Oxford and Rohanbutler, M.A. Fellow of All Souls College, Oxford, First Series, Volume IV 1919, Published by Her Majesty's Stationery Office, London 1952.
- Dursunoğlu, C., (1946). *Milli mücadelede Erzurum*. Ankara: T.C. Ziraat Bankası Matbaası.
- Esmer, A.İ. (1944). *Siyasi tarih*. İstanbul: MaarifMatbaası.
- Evans, L., (1965). *United states policy and the partition of Turkey 1914-1924*. Baltimore: The Johns Hopkins Press.
- Gaillard, G., (1920). *Les Turcs et l'Europe*. Paris: Librairie Chapelot 136.
- Genelkurmay Başkanlığı. (1996). *Atatürk özel arşivinden seçmeler iv*. Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.
- Göğem, Z., (1954). *Kurmay Albay Daday'lı Halit Beğ (Akmansü) 1884-1953*. C.I. İstanbul: Halk Matbaası.
- Gökbilgin, M.T., (1959). *Milli mücadele başlarken*. C.1, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Gönlübol, M-Sar, C., (1987). *Olaylarla Türk dış politikası*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi.
- Hay, W. R. (1921). *Two years in Kurdistan experiences of a political officer 1918-1920*. London: Sidgwick & Jackson, Ltd. 3, Adam Streed Adelphi, W.C.
- Howard, H. N., (1931). *The partition of Turkey. A diplomatic history 1913-1921*. Publisher :Oklahoma.
- Hurewitz, J.C., (1979). *The Middle East and North Africa in world politics 1914-1945*, Vol. 2. A Documentary Record. New Haven: Yale Üniversitesi Press.
- Kedourie, E., (1956). *England and the Middle East.The vital years 1914-1921*. London : Bowes & Bowes.
- Kınal, F., (1987). *Eski Anadolu tarihi*. 2. baskı, Ankara : Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Koray, E., (1982). *Hayat mücadeleleri Selahattin Adil Paşa'nın hatıraları*. İstanbul: Özel Yayımevi.
- Kutay, C., *Türkiye istiklâl ve hürriyet mücadeleleri tarihi*. 19 (25), Ekim 1961, İstanbul: Ercan Matbaası.
- Landen, R. G., (1970). *The emergence of the modern middle east. Selected Readings*. N.Y.: Van Nostrand Reinhold Co.
- Lohanizade, M. N., (1340). *Hubb-ı istikâlinabidesi Gazi Ayntâbmüdafaası*. İstanbul :Matbaa-yı Milli.
- Maurice, S. F., (1943). *Thearmistices of 191*. London: Oxford University Press.
- Nadi, Y., (1955). *Ali Galip hadisesi*. İstanbul : Sel Yayınları.
- Olçay, O., (1981). *Sevr antlaşmasına doğru*, Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Matbaası.

- Öke, M. K., (1987). *Musul meselesi kronolojisi*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Pekdoğan, C., (2014). *Gazi'den Gazi'ye Mustafa Kemal ile muhaberât*. Ankara: Sarı Yıldız Matbaası.
- Saral, A. H., (1966). *Türk istiklâl harbi ıvğüney cephesi*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Sonyel, S. R., (2010). *Gizli belgelerde Mustafa Kemal, Vahdettin ve kurtuluş savaşı*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Şimşir, B. N., (Haz.). (1973). *British documents on Atatürk (1919-1938)*. Vol.1, April 1919-March 1920), Ankara: TürkTarihKurumuBasımevi.
- Toros, T., (1991). "Mustafa Kemal ile Hacı Kaya Sebati Duman: 1877-1955 arasında ilginç telgraflar", *Tarih ve Toplum*, Sayı: 92.
- Türkgeldi, A. F., (1948). *Mondros ve Mudanya mütarekeleri tarihi*. Ankara: Türk Devrim Tarihi Enstitüsü.
- Uluğ, N. H., (1973). *Siyasi yönleriyle kurtuluş savaşı*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Üzel, S., (1952). *Gaziantep savaşının iç yüzü*. Ankara: Doğu Ltd. O. Matbaası.
- Véou P., (1937). *La passion de la Cilicie 1919-1922*. Paris : Librairie Orientaliste Paul Geuthner.
- Zarifian J., (2004). «*La montée du kémalisme en Cilicie. 1919-1920 : l'administration française du sandjak de Kozan face au nationalisme turc*». In: CEMOTI, n38. Islam au Caucase. s. 235-260.

Sürelî Yayınlar

- Dyer, G., (1972) "The turkish armistice of 1918: 2. A lost opportunity: The armistice negotiations of Moudros". *Middle eastern studies*, 8.
- Elazığ Gazetesi*, 8 Haziran 1962. Sayı: 3680.
- Hadisat*, 4 Kanun-ı Evvel 1334/4 Aralık 1918.
- Harb tarihi vesikaları dergisi*. (1956) . (HTVD). Sayı:17, Vesika No:472.
- Harb tarihi vesikaları dergisi*. (1959). Sayı: 28. Vesika No: 736. Ankara: E.U. Basımevi.
- Harb tarihi vesikaları dergisi*. (1962). Sayı: 39, Vesika No:940. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- L'İllustration*, Samedî 19 Mars 1921.
- Times*, 20 avril 1920.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi. (1940). *Türkiye büyük millet meclisi zabıt ceridesi* (TBMMZC). Devre 1, cilt 2, Ankara: TBMM Basımevi.
- Vakit*, 3 Teşrin-i sâni 1918/3 Aralık 1918.
- Yakın Tarihimiz*, C.II, Sayı: 15.
- Yeni Gün*, 2 Kasım 1918.